

№ 38 (2025) С. 35–44
National Academy of Fine Arts and Architecture
Collection of Scholarly Works
«Ukrainian Academy of Art»
ISSN 2411–3034
Website: <http://naoma-science.kiev.ua>

УДК 721
ORCID ID: 0000-0003-4202-6156
ORCID ID: 0009-0006-5294-6086
ORCID ID: 0009-0007-6854-5903
DOI <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2025-38-4>

Ганна Олійник

*старша викладачка кафедри архітектурного проектування
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
oliynyk_gi@ukr.net*

Михайло Гершензон

*старший викладач кафедри архітектурного проектування
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
gershenzon.mykhailo@naoma.edu.ua*

Володимир Залуцький

*старший викладач кафедри архітектурного проектування
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
volodymyr.zalutskyi@naoma.edu.ua*

СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНЕ ПРОЄКТУВАННЯ В АРХІТЕКТУРНІЙ ОСВІТІ ЯК ПРОСТІР ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ

Анотація. Метою статті є аналіз потенціалу соціально спрямованого навчального архітектурного проектування як чинника формування ціннісних, морально-етичних та громадянських установок майбутніх архітекторів. У центрі уваги — педагогічні та проєктні процеси, що реалізуються в межах навчального проектування об'єктів соціального призначення, зокрема закладів дошкільної освіти з інтегрованими укриттями, а також їхній вплив на розвиток у студентів емпатійного мислення, соціальної відповідальності та усвідомлення архітектури як суспільно значущої діяльності. **Методи дослідження.** Застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує методи архітектурно-композиційного та функціонально-планувального аналізу, психолого-педагогічного включеного спостереження і рефлексивного аналізу навчального процесу. Емпіричною базою дослідження стали 125 студентських проєктів 2-го курсу, виконаних у 2022–2025 роках. **Результати дослідження.** Встановлено, що соціально спрямоване навчальне проектування виступає не лише засобом формування фахових компетентностей, а й ефективним чинником розвитку ціннісних та етично орієнтованих професійних установок студентів. У переважній частині проєктів зафіксовано орієнтацію на психологічний комфорт дитини, інтеграцію укриттів у структуру освітнього середовища, а також зростання уваги до інклюзивних рішень. Рефлексивні самооцінки студентів засвідчують трансформацію ставлення до проєктної діяльності — від переважно технічного підходу до соціально й етично відповідального. **Висновки.** Соціально орієнтоване навчальне архітектурне проектування в умовах війни є ефективним педагогічним інструментом формування професійної відповідальності, емпатійного мислення та ціннісного ставлення до людини й суспільства. Отримані результати дослідження можуть бути використані для оновлення змісту навчальних програм архітектурних факультетів з метою посилення гуманітарної та соціально орієнтованої складової фахової підготовки.

Ключові слова: архітектурна освіта, соціально спрямоване проектування, навчальне проектування, духовне зростання, емпатійне мислення, етична відповідальність, дитячі садки, укриття в архітектурі, гуманна архітектура, інклюзивне середовище, воєнний контекст, професійна ідентичність архітектора.

SOCIALLY ORIENTED DESIGN IN ARCHITECTURAL EDUCATION AS A SPACE FOR SOCIAL GROWTH

Hanna Oliinyk

*Senior Lecturer at the Department of Architectural Design
National Academy of Fine Arts and Architecture
oliinyk_gi@ukr.net*

Mykhailo Gershenzon

*Senior Lecturer at the Department of Architectural Design
National Academy of Fine Arts and Architecture
gershenzon.mykhailo@naoma.edu.ua*

Volodymyr Zalutskyi

*Senior Lecturer at the Department of Architectural Design
National Academy of Fine Arts and Architecture
volodymyr.zalutskyi@naoma.edu.ua*

Abstract. The purpose of the article is to identify the potential of socially oriented architectural design as a factor in the formation of value-based, moral, ethical and civil guidelines of future architects. The focus is on the pedagogical and design processes implemented within the educational design of socially significant facilities, in particular preschool institutions with integrated shelters, and their influence on the development of empathetic thinking, social responsibility and the understanding of architecture as a socially responsible activity among students. **Research Methods.** The interdisciplinary approach is applied in the study, which combines methods of architectural and compositional analysis, functional and planning analysis, psychological and pedagogical included observation, and the reflective analysis of the educational process. The empirical basis of the study consists of 125 second-year student projects completed during 2022–2025. **Results.** According to the results it can be stated that socially oriented educational design functions not only as a means of forming professional competencies but also as an important factor of moral and social development factor of the student's personality. In most projects, the focus on children's psychological comfort, integration of shelters into the structure of the educational space and strengthening of inclusive solutions is recorded. Students' reflective self-assessments indicate a change in their attitude towards design activity from purely technical to socially and ethically responsible. **Conclusions.** Socially oriented educational architectural design under wartime conditions appears to become an effective educational tool and at the same time a space for the social growth of the future architect, within which empathetic thinking, responsibility and value-based attitudes towards the individual and society are formed. The obtained results may be used to update the educational programs of architectural faculties in the direction of strengthening the humanitarian component of professional training.

Key words: architectural education, socially oriented design, educational design, civil growth, empathetic thinking, ethical responsibility, kindergartens, shelters in architecture, humane architecture, inclusive environment, wartime context, professional identity of the architect.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні актуалізувала комплекс безпекових викликів, зумовлених функціонуванням об'єктів цивільної та соціальної інфраструктури. Особливо загострилася проблема безпеки закладів із постійним перебуванням дітей: закладів дошкільної освіти, шкіл, дитячих будинків та інших установ соціального захисту. Переважна частина таких об'єктів була спроектована без урахування кризових і воєнних сценаріїв, що зумовило їхню функціональну та інженерну неготовність до експлуатації в умовах надзвичайних ситуацій. У цьому контексті безпека в архітектурі сьогодні розглядається не лише як складова комфорту чи ергономіки, а як базовий критерій збереження життя та здоров'я користувачів.

Ці обставини суттєво посилили суспільну й професійну увагу до соціальної та етичної відповідальності архітектора як фахівця, діяльність якого безпосередньо впливає на безпеку та якість життя людей. У цьому контексті архітектурна освіта потребує перегляду змісту й пріоритетів фахової підготовки. Сучасні студенти-архітектори дедалі частіше залучаються до виконання проєктних завдань, пов'язаних не лише з формуванням функціонально доцільного середовища, а й із забезпеченням психологічної безпеки, доступності та захисту вразливих груп населення.

Традиційна модель архітектурної освіти, орієнтована переважно на розвиток художньо-композиційних, конструктивних і технологічних компетентностей, виявляється

недостатньою для повноцінної інтеграції соціально-етичного та ціннісного вимірів у навчальний процес. Актуалізується потреба в освітніх трансформаціях, спрямованих на формування у майбутніх архітекторів емпатійного мислення, громадянської відповідальності та усвідомлення соціальної значущості професійної діяльності. У цьому контексті навчальне проектування розглядається не лише як інструмент професійної підготовки, а й як чинник формування світоглядних і ціннісних орієнтацій студента в умовах кризових суспільних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблематика проектування захисних споруд цивільного призначення в умовах зростання безпекових загроз широко висвітлена в сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях. Значна частина наукових публікацій присвячена типології укриттів, їхнім конструктивним характеристикам, інженерному забезпеченню та експлуатаційним параметрам у системі цивільного захисту населення.

Показовим прикладом системного нормативного підходу до інтеграції захисних споруд у цивільне будівництво є Фінляндія, де ще з 1960-х років запроваджено обов'язкове влаштування бомбосховищ у житлових і громадських будівлях визначених типів. У мирний час такі укриття використовуються як спортивні зали, склади або автостоянки, а в разі виникнення загрози трансформуються у високозахищені приміщення, оснащені автономними системами вентиляції, водопостачання, санітарного обслуговування та місцями для тривалого перебування людей [1–3]. Подібний досвід реалізовано також у Ізраїлі, де в більшості нових будівель передбачаються спеціальні захисні приміщення («кімнати безпеки»), а заклади освіти обладнуються стаціонарними бомбосховищами подвійного призначення [4].

В українському науковому дискурсі після початку повномасштабної війни тема захисних споруд набула пріоритетного значення. У спеціалізованих публікаціях здійснюється класифікація укриттів, визначаються вимоги до вентиляційних, санітарних і герметизаційних систем, а також аналізуються об'ємно-планувальні рішення споруд цивільного захисту [5; 6]. Вагомим нормативно-методичним джерелом у цій сфері є «Практичний посібник з проектування укриттів у закладах дошкільної та загальної середньої освіти», розроблений відповідно до ДБН В.2.2-5:2023 [7].

Окремий напрям сучасних досліджень присвячений гуманізації захисного середовища та створенню психологічно комфортних умов перебування дітей у приміщеннях подвійного призначення [8; 9]. Водночас питання інтеграції безпекових рішень у систему архітектурної освіти та їхнього впливу на формування ціннісних і етичних орієнтацій студентів залишається висвітленим фрагментарно, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є аналіз потенціалу соціально спрямованого навчального архітектурного проектування як чинника формування професійних, ціннісних та етично орієнтованих установок у студентів архітектурних спеціальностей. Особлива увага приділяється виховному потенціалу проектування закладів для дітей із вбудованими укриттями як простору подвійного призначення.

Виклад основного матеріалу. Початок повномасштабної війни в Україні зумовив суттєві трансформації архітектурної освіти, що проявилися не лише в організаційних змінах навчального процесу, а й у переосмисленні професійної відповідальності майбутніх архітекторів. У цих умовах навчальне архітектурне проектування дедалі частіше виходить за межі суто функціонально-планувальних і технічних завдань, набуваючи виразного соціального, етичного та психолого-педагогічного виміру.

Проектна діяльність починає розглядатися як форма професійної рефлексії, спрямована на усвідомлення наслідків архітектурних рішень для безпеки, добробуту та психологічного стану користувачів. Особливе місце в цьому процесі займає навчальне проектування об'єктів соціального призначення, зокрема закладів дошкільної освіти з інтегрованими укриттями. У мирний час подібні завдання традиційно розглядалися як типологічні або функціонально-планувальні вправи. В умовах війни вони набули комплексного характеру, поєднуючи архітектурно-композиційні, інженерно-технічні, соціальні та психолого-педагогічні аспекти. Студенти працюють із просторами, призначеними для постійного перебування дітей із підвищеним рівнем вразливості [9], що потребує не лише нормативної безпеки, а й психологічного комфорту, відчуття захищеності та стабільності середовища.

Специфіка проектування дитячих закладів з укриттями полягає в необхідності одночасного вирішення завдань подвійного призначення простору. У мирний час такі приміщення функціонують як ігрові, рекреаційні

або багатофункціональні зали, а в умовах повітряної загрози трансформуються в автономні захисні приміщення з чітко організованими шляхами евакуації, вентиляційними системами, зонами санітарного обслуговування та місцями для тривалого перебування. Така подвійність функцій суттєво ускладнює проектне завдання й вимагає від студентів інтеграції технічних рішень із врахуванням психоемоційних потреб дитини. У процесі виконання цих завдань у студентів формується розширене розуміння ролі архітектора як фахівця, діяльність якого безпосередньо впливає на безпеку та якість життя вразливих груп населення. Проектні рішення починають розглядатися не лише як інженерно обґрунтовані, а й як соціально та етично значущі. Зростає увага до таких чинників, як доступність укриття, зрозумілість просторової організації, масштабність середовища, а також світлові та колірні характеристики, що забезпечують зниження рівня тривожності та сприяють психологічній стабільності дітей [10].

Міжнародний досвід підтверджує ефективність інтеграції безпекових рішень у цивільну архітектуру на засадах системного підходу. Зокрема, у Фінляндії ще з 1960-х років запроваджено обов'язкове обладнання укриттів у житлових і громадських будівлях із можливістю їхнього повсякденного використання в мирний час та оперативної трансформації в захисні споруди у разі загрози [8]. Подібний підхід реалізовано також в Ізраїлі, де в більшості нових будівель передбачаються спеціальні приміщення безпеки, а заклади освіти обладнуються стаціонарними укриттями подвійного призначення [4]. Зазначені приклади демонструють стійку інтеграцію архітектури в систему цивільної безпеки на державному рівні.

Аналіз навчального процесу та студентських проектів засвідчує, що соціально спрямоване проектування активізує не лише професійні компетентності, а й особистісні якості майбутніх архітекторів. Формується здатність враховувати потреби інших, прогнозувати соціальні наслідки архітектурних рішень та усвідомлювати відповідальність за створюване середовище. Студентський вік розглядається як сенситивний період формування світоглядних, моральних і громадянських установок особистості [11].

З позицій сучасної психології емпатія трактується як багаторівневе утворення, що поєднує емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти та забезпечує здатність розуміти стан іншого, співпереживати й діяти морально

вмотивовано [12]. У професійному вимірі емпатія розглядається як складова професійної готовності фахівця до соціально орієнтованої діяльності, що особливо важливо при проектуванні середовища для дітей та інших уразливих груп населення [13]. Водночас розвиток емпатійного мислення та духовно-ціннісних орієнтацій не має спонтанного характеру, а потребує спеціально організованого освітнього середовища та відповідних педагогічних умов.

У процесі соціально спрямованого навчального проектування такі умови реалізуються через поєднання аксіологічного наповнення завдань, надання студентам простору для самостійних проектних і моральних рішень, діалогову взаємодію в межах проектних обговорень, а також орієнтацію на формування активної громадянської позиції майбутнього фахівця. Саме у взаємодії зазначених чинників формується цілісна система психолого-педагогічних умов, що забезпечує становлення професійно та ціннісно зрілої особистості архітектора.

На підставі аналізу навчальних проектів, педагогічного спостереження та узагальнення психолого-педагогічних підходів було виокремлено групи педагогічних умов, які системно впливають на розвиток духовних цінностей, емпатійного мислення та громадянської відповідальності студентів у процесі соціально спрямованого архітектурного проектування. Узагальнені педагогічні умови наведено в таблиці 1.

Зазначені педагогічні умови формують не лише професійні компетентності студентів, а й їхню внутрішню ціннісну структуру, що визначає характер проектного мислення та соціальну спрямованість майбутньої фахової діяльності. У цьому контексті навчальне проектування соціально значущих об'єктів постає важливим інструментом формування світоглядних і морально-етичних орієнтацій майбутніх архітекторів, здатних усвідомлювати наслідки власних професійних рішень.

Педагогічні дослідження засвідчують, що розвиток духовних цінностей і громадянської відповідальності у студентському віці має системний характер і безпосередньо залежить від змісту навчальної діяльності та характеру освітнього середовища [11].

З позицій психології емпатія розглядається як складний психічний процес біосоціальної природи, що поєднує емоційне співпереживання, когнітивне розуміння стану іншого та поведінкову готовність до морально

Таблиця 1

Педагогічні умови розвитку духовних цінностей у студентів

№ з/п	Умова	Коротка характеристика
1.	Реалізація аксіологічного підходу	Включення до змісту навчання моральних і гуманістичних орієнтирів; осмислення архітектурної діяльності як служіння суспільству; актуалізація цінностей добра, гідності та відповідальності.
2.	Реалізація акмеологічного підходу	Спрямованість навчання на розвиток особистісного потенціалу студента; стимулювання прагнення до професійної майстерності, самореалізації та усвідомленого зростання.
3.	Розвиток самостійності	Надання студентам простору для прийняття моральних і проєктних рішень; створення ситуацій вибору; підтримка критичного мислення та особистої відповідальності за результат.
4.	Діалогова взаємодія	Впровадження педагогіки відкритого, довірливого спілкування; розкриття особистих позицій і переживань; розвиток емпатії як уміння слухати й бути почутим.
5.	Спрямованість на громадянську позицію	Формування патріотизму, соціальної активності, здатності брати участь у відновленні й розбудові суспільства; усвідомлення професійної ролі архітектора як громадянина.

вмотивованої дії [12]. У сучасних наукових працях емпатія також трактується як складова професійної готовності фахівця до соціально орієнтованої діяльності, особливо у сферах типу «людина – людина» [13].

Емпіричною базою дослідження стали навчальні проєкти студентів архітектурного факультету, виконані у 2022–2025 рр. у межах дисциплін архітектурного проєктування та типології громадських будівель. Загалом проаналізовано 125 індивідуальних студентських робіт, присвячених проєктуванню закладів дошкільної освіти з інтегрованими укриттями та просторами подвійного призначення.

Аналіз здійснювався за якісною міждисциплінарною методикою, що поєднувала:

- архітектурно-композиційний аналіз;
- функціонально-планувальний аналіз;
- психолого-педагогічне спостереження;
- рефлексивний аналіз навчального процесу.

Оцінювання студентських рішень здійснювалося за такими критеріальними блоками:

- містобудівний та планувальний рівень (логіка зонування, доступність укриття, шляхи евакуації, інклюзивність);
- функціональна адаптивність (можливість трансформації приміщень подвійного призначення);
- психологічний комфорт простору (природне та штучне освітлення, колір, масштаб, ігрові й рекреаційні зони);
- технічна обґрунтованість (вентиляція, автономність інженерних систем, санітарне забезпечення);

– ціннісно-етичний вимір (орієнтація на потреби дитини, безпеку, гідність, інклюзію та гуманність просторових рішень).

Формування аналітичних висновків здійснювалося шляхом порівняльного аналізу типових проєктних помилок, найбільш вдалих рішень та динаміки розвитку проєктного мислення студентів упродовж 2022–2025 років. Додатково застосовувався метод педагогічного включеного спостереження з фіксацією змін у проєктному мисленні студентів під час консультацій, проміжних переглядів і публічних захистів. Для виявлення ціннісних та мотиваційних зрушень використовувався елемент рефлексивного опитування у формі усних самооцінок після завершення проєктів.

Отримані результати узагальнювалися методом якісної інтерпретації, що дало змогу простежити взаємозв'язок між характером просторових рішень, рівнем психологічної чутливості середовища та формуванням етичних установок у майбутніх архітекторів. Кількісний аналіз 125 студентських проєктів 2022–2025 рр. засвідчив стійкі тенденції у формуванні просторових, технічних та ціннісно-орієнтованих рішень.

У 82 % проєктів укриття розглядалося не як ізольована технічна зона, а як інтегрована частина навчально-виховного середовища закладу дошкільної освіти. У 90 % робіт передбачено приміщення подвійного призначення, що в мирний час функціонують як ігрові, творчі або рекреаційні простори.

Рішення, спрямовані на психологічний комфорт дитини, зафіксовано приблизно у 69 % проєктів, а саме: застосування природного

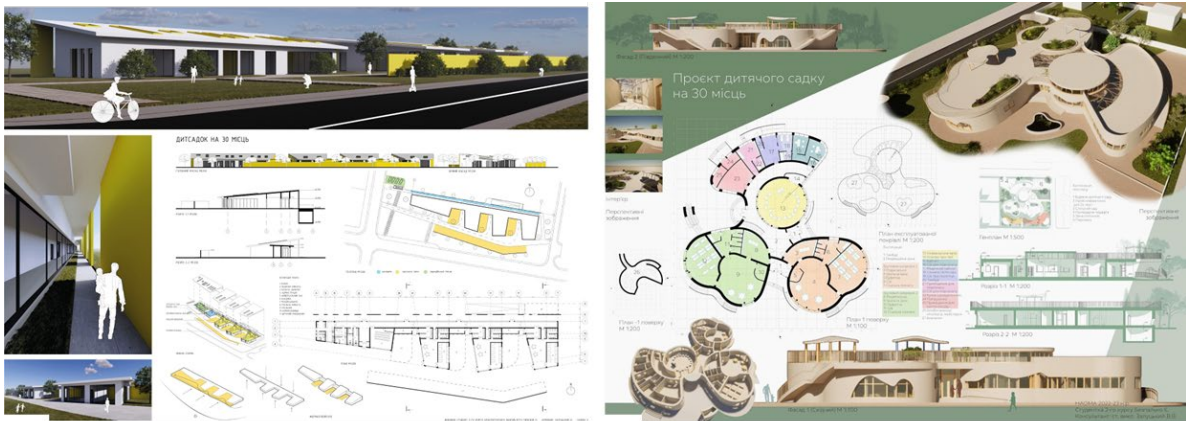
освітлення через світлові колодязі або світло-провідні системи, використання теплих кольорних палітр, уникнення різких контрастів, організація ігрових зон у межах укриттів. Технічну автономність укриттів (вентиляція, резервне електроживлення, санітарні вузли, місця зберігання запасів) повною мірою забезпечено приблизно у 73 % робіт, тоді як у проєктах 2022 р. цей показник становив близько 52 %, що засвідчує позитивну динаміку професійного зростання студентів.

Інклюзивні рішення (безбар'єрні входи до укриттів, можливість користування простором дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату, тактильні та візуальні елементи орієнтації) продемонстровано приблизно у 50 % проєктів; упродовж 2024–2025 рр. частка таких рішень зростає майже в півтора рази

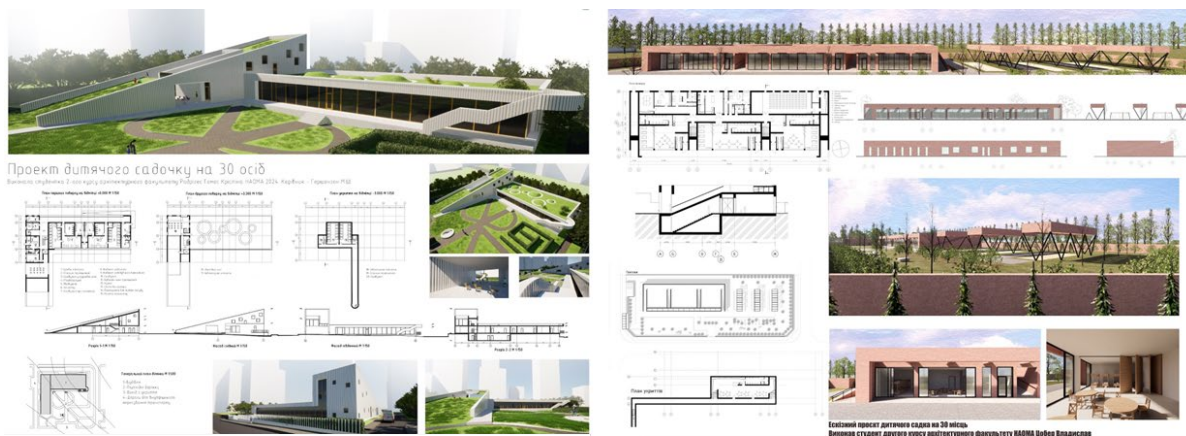
порівняно з початковим етапом дослідження. За результатами рефлексивних самооцінок студентів у понад 85 % відповідей зафіксовано зміну ставлення до завдання з проєктування дитячих закладів від суто функціонального до соціально- та морально відповідального.

У сукупності отримані результати дають підстави розглядати соціально спрямоване навчальне проєктування як ефективний інструмент фахової підготовки, що одночасно створює умови для формування професійної відповідальності, емпатійного мислення та ціннісного ставлення до людини як головної мети архітектурної діяльності. Виявлений взаємозв'язок між характером проєктних рішень та внутрішніми професійними установками студентів узгоджується з положеннями сучасних психолого-педагогічних досліджень [12; 13].

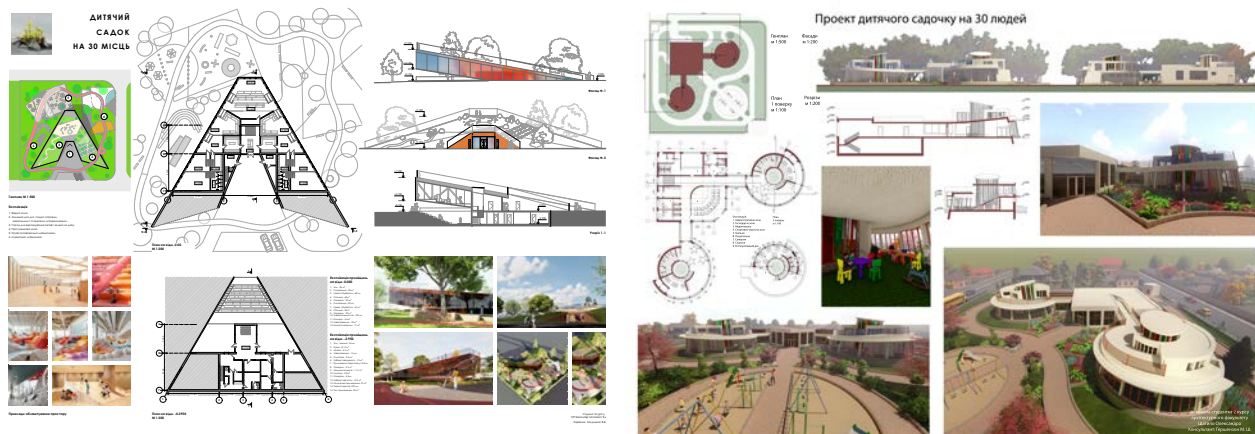
Приклади проєктування закладів дошкільної освіти з інтегрованими укриттями та просторами подвійного призначення, виконані студентами НАОМА (курсний проєкт «Дитячий садок на 30 місць»).

Іл. 1. а – робота О. Гупалова, студента 2-го курсу. Викладач-консультант В. Залуцький. 2023–2024; б – робота Є. Безпалько, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант В. Залуцький 2022–2023. [Архів кафедри]

Іл. 2. а – робота К. Родрігес-Гомес, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант М. Гершензон. 2023–2024; б – робота В. Цобера, студента 2-го курсу. Викладач-консультант М. Гершензон, 2023–2024. [Архів кафедри]

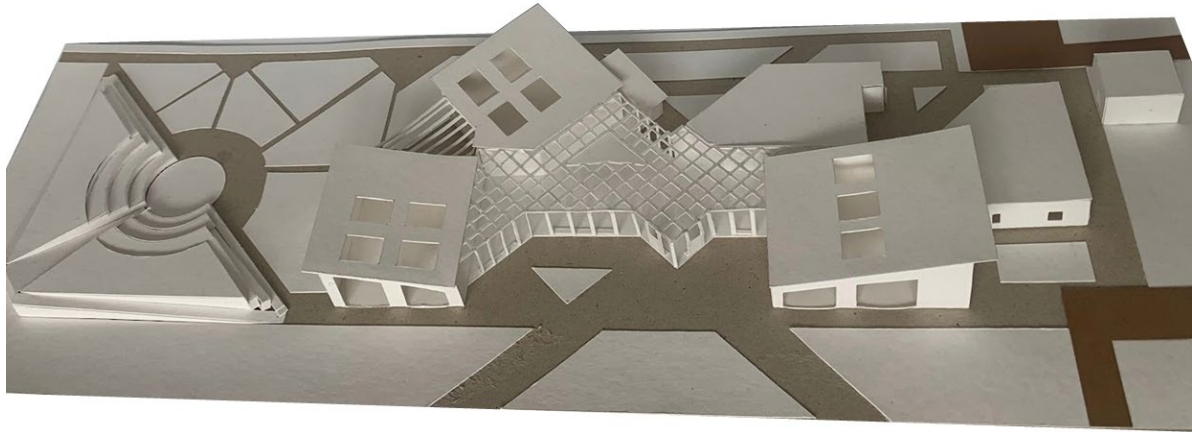
Іл. 3. *a)* – робота Я. Мосейка, студента 2-го курсу. Викладач-консультант В. Залуцький. 2024–2025; *б)* – робота О. Шатило, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант М. Гершензон. 2024–2025. [Архів кафедри]

Іл. 4. *a)* – робота Д. Горбачової, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант В. Залуцький. 2023–2024; *б)* – робота Є. Медведь, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант В. Залуцький. 2024–2025. [Архів кафедри]

Іл. 5. Робота К. Резнікової, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант М. Гершензон. 2024–2025. [Архів кафедри]

Іл. 6. Робота П. Науміч, студентки 2-го курсу. Викладач-консультант М. Гнілоскуренко. 2024–2025. [Архів кафедри]

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Проведене дослідження засвідчило, що соціально спрямоване навчальне архітектурне проектування є ефективним інструментом формування не лише професійних компетентностей студентів архітектурних спеціальностей, а й їхніх ціннісних, етичних та громадянських установок. В умовах повномасштабної війни в Україні архітектурна освіта зазнає істотних трансформацій, що виявляються у посиленні її соціального та гуманітарного векторів. Навчальне проектування соціально значущих об'єктів поступово набуває ознак міждисциплінарного педагогічного інструмента, спрямованого на інтеграцію технічних, соціальних і психолого-педагогічних компонентів фахової підготовки.

Аналіз результатів виконання 125 студентських проєктів закладів дошкільної освіти з інтегрованими укриттями дав змогу встановити стійкі позитивні тенденції у формуванні просторових, технічних та ціннісно-орієнтованих рішень. Переважна більшість проєктів демонструє орієнтацію на інтеграцію укриттів у загальну структуру навчально-виховного середовища, розвиток простору подвійного призначення, урахування психологічного комфорту дитини та зростання уваги до інклюзивних рішень. Зафіксована динаміка зростання технічної обґрунтованості та автономності укриттів засвідчує підвищення рівня професійної підготовки студентів упродовж 2022–2025 років.

Отримані результати підтверджують, що соціально спрямоване навчальне проектування сприяє формуванню у студентів архітектурних спеціальностей системного бачення архітектури як складової безпечного та гуманного середо-

вища, орієнтованого на потреби вразливих груп населення. У процесі роботи над такими проєктами відбувається поєднання інженерно-технічного мислення з етичним та соціально відповідальним підходом до формування простору. Це забезпечує трансформацію професійних установок студентів від суто функціонального проектування до усвідомлення архітектури як суспільно значущої діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього використання для:

- розробки та вдосконалення навчальних програм з архітектурного проектування для закладів вищої архітектурної освіти;
- формування методичних матеріалів і проєктних завдань соціально спрямованого характеру;
- інтеграції психолого-педагогічних аспектів у зміст фахової підготовки архітекторів;
- забезпечення високої якості підготовки фахівців до проектування об'єктів із підвищеними вимогами до безпеки, психологічного захисту та інклюзивності простору.

Перспективними напрямами подальших досліджень є:

- розробка та апробація методик емпатійно орієнтованого навчального архітектурного проектування;
- систематизація та публікація кращих практик студентських проєктів соціального спрямування;
- напрацювання рекомендацій щодо архітектурно-освітніх стандартів для об'єктів із підвищеними вимогами до безпеки та психологічної стійкості середовища;
- розвиток міжнародного обміну досвідом у сфері гуманітарно-орієнтованої архітектурної освіти.

Загалом результати дослідження засвідчують, що соціально спрямоване навчальне проєктування є важливою складовою сучасної архітектурної освіти, здатною забезпечити

поєднання професійної підготовки з формуванням ціннісно-орієнтованої, соціально відповідальної та етично зрілої позиції майбутнього архітектора.

Список використаних джерел

1. Крутько Д. «Підземне» місто Гельсінкі: Як Фінляндія готувалась до можливої війни з Росією. *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/05/14/pidzemne-misto-gelsinki-yak-finlyandiya-gotuvalas-do-mozhlyvoyi-vijny-z-rosiyeyu/> Дата публікації: 14.05.2022 (дата звернення: 15.05.2025).
2. Фіни мають надійні бомбосховища і вже перевіряють їх. В Україні ж досі належно не облаштовують укриттів (погляд). *Texty.org.ua*. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107292/finy-mayut-nadijni-bomboshovysha-i-vzhe-perevirayut-yih-v-ukrayini-zh-dosi-nalezchno-ne-oblashtovuyut-ukryttiv-pohlyad/> Дата публікації: 20.07.2022 (дата звернення: 15.05.2025).
3. Фінське бомбосховище-місто 1960-х рр. не має аналогів й досі у цілому світі (відео, фото). *За Лаштунками української політики*. URL: <https://zl-ua.news/finske-bomboskhovyshche-misto-1960-kh-rr-ne-maie-analohiv-y-dosi-u-tsilomu-sviti-video-foto/> Дата публікації: 15.05.2022 (дата звернення: 25.06.2025).
4. Бомбосховища Ізраїлю: чи реально так зробити в Україні. *DEFENSE EXPRESS.ua.com*. URL: https://defence-ua.com/minds_and_ideas/bomboshovischa_izrajilju_chi_realno_tak_zrobiti_v_ukrayini-11761.html Дата публікації: 01.06.2023 (дата звернення: 20.05.2025).
5. Скрипник К. І. Захисні споруди цивільного захисту. *Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітнім Дням цивільної оборони та охорони праці. (Полтава, 23–24 квітня 2020 р.) / упоряд., і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2020. С. 316–319. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14905/1/111.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
6. Особливості об'ємно-планувальних рішень захисних споруд цивільного захисту / Гетун, Г., Безклубенко, І., Соломін, А. та ін. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2023. Вип. 67. С. 203–220. URL: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.203-220> (дата звернення: 20.05.2025).
7. В Україні розробили посібник для спорудження укриттів у дитсадках і школах. 2023. *Букви*. URL: <https://bukvy.org/v-ukrayini-rozrobyly-posibnyk-dlya-sporudzhennya-ukryttiv-u-dytsadkah-i-shkolah/> Дата публікації: 19.09.2023 (дата звернення: 21.05.2023).
8. Жидецька О. Бомбосховища Фінляндії мають подвійне призначення. *Подробности / Podrobnosti.ua* URL: <https://podrobnosti.ua/2448477-bomboshovischa-fnljand-majut-podvjne-priznachennja.html> Дата публікації: 27.05.2022 (дата звернення: 9.06.2025).
9. Україна: тяжкі наслідки війни для закладів освіти та майбутнього дітей. Заподіяна шкода через використання навчальних закладів у військових цілях, бомбардування, артобстріли та мародерство. 2023. *Human Rights Watch*. URL: <https://www.hrw.org/uk/news/2023/11/08/ukraine-wars-toll-schools-childrens-future> Дата публікації: 08.09.2023 (дата звернення: 02.06.2025).
10. Фасолько Т., Олійник Г., Горшкова Г. Створення безпечного та здорового освітнього середовища в закладах дошкільної освіти. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2024. № 8. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/166> (дата звернення: 25.05.2025).
11. Синишина В., Яковицька Л. Психолого-педагогічні умови формування духовних цінностей студентів в умовах закладу вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 8(14). С. 152–167. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-752-767](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-752-767).

References

1. Krutko, D. (2022, Traven 14). «Pidzemne» misto Helsinki: Yak Finliandiia hotuvalas do mozhlyvoi viiny z Rosiiei [The underground city of Helsinki: How Finland prepared for a possible war with Russia]. *Hmarochos*. Retrieved from <https://hmarochos.kiev.ua/2022/05/14/pidzemne-misto-gelsinki-yak-finlyandiya-gotuvalas-do-mozhlyvoyi-vijny-z-rosiyeyu/> [in Ukrainian].
2. Finy maiut nadiini bomboskhovyshcha i vzhe pereviraiut yikh. V Ukraini zh dosi nalezhno ne oblashtovuiut ukryttiv (pohliad) [Finns have reliable bomb shelters and are already checking them. In Ukraine, shelters are still inadequately equipped (opinion)]. (2022, Lypen 20). Retrieved from <https://texty.org.ua/fragments/107292/finy-mayut-nadijni-bomboshovysha-i-vzhe-perevirayut-yih-v-ukrayini-zh-dosi-nalezchno-ne-oblashtovuyut-ukryttiv-pohlyad/> [in Ukrainian].
3. Finske bomboskhovyshche-misto 1960-kh rr. ne maie analohiv y dosi u tsilomu sviti (video, foto) [A Finnish underground bomb shelter city from the 1960s still has no analogues in the world]. (2022, Traven 15). *Zl-ua.news*. Retrieved from <https://zl-ua.news/finske-bomboskhovyshche-misto-1960-kh-rr-ne-maie-analohiv-y-dosi-u-tsilomu-sviti-video-foto/> [in Ukrainian].
4. Bomboskhovyshcha Izrailiu: chy realno tak zrobyty v Ukraini [Israel's bomb shelters: Is it possible to do the same in Ukraine]. (2023, Cherven 1). *Defence-ua.com*. Retrieved from <https://defence-ua.com/>

- minds_and_ideas/bomboshovischa_izrajilju_chi_realno_tak_zrobiti_v_ukrajini-11761.html [in Ukrainian].
5. Skrypnyk, K. I. (2020). Zakhysni sporudy tsyvilnoho zakhystu [Protective civil defense structures]. In: V.P. Tytarenko, & A.M. Khlopov (Eds.), *Bezpeka zhyttia i diialnosti liudyny: teoriia ta praktyka : zb. nauk. pr. Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysviachenoї Vsesvitnim Dniam tsyvilnoi oborony ta okhorony pratsi* [Human Life and Activity Safety: Theory and Practice, Proceedings of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference], (pp. 316–319). PHPU imeni V.H. Korolenka. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14905/1/111.pdf> [in Ukrainian].
 6. Hetun, H., Bezkyubenko, I., Solomin, A., & Balina, O. (2023). Osoblyvosti obiemno-planuvalnykh rishen zakhysnykh sporud tsyvilnoho zakhystu. [Features of spatial planning decisions for civil defense shelters]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia* [Modern Problems of Architecture and Urban Planning], (67), 203–220. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.203-220> [in Ukrainian].
 7. V Ukraini rozrobyly posibnyk dlia sporudzhennia ukryttiv u dytsadkakh i shkolakh [Ukraine has developed a manual for building shelters in kindergartens and schools]. (2023, Veresen 19). Bukvy.org. Retrieved from <https://bukvy.org/v-ukrayini-rozrobyly-posibnyk-dlya-sporudzhennya-ukryttiv-u-dytsadkah-i-shkolah/> [in Ukrainian].
 8. Zhydetska O. *Bomboskhovyscha Finliandii maiut podviine pryznachennia*. [Finland's bomb shelters have a dual purpose]. (2022). Podrobnosti.ua. Retrieved from <https://podrobnosti.ua/2448477-bomboshovischa-fnljand-majut-podvjne-priznachennja.html> [in Ukrainian].
 9. Ukraina: tiazhki naslidky viiny dlia zakladiv osvity ta maibutnoho ditei. Zapodiiana shkola cherez vykorystannia navchalnykh zakladiv u viiskovykh tsiliakh, bombarduvannia, artobstrily ta maroderstvo.. [Ukraine: The devastating toll of war on schools and children's future]. (2023, Veresen 08). Human Rights Watch. Retrieved from <https://www.hrw.org/uk/news/2023/11/08/ukraine-wars-toll-schools-childrens-future> [in Ukrainian].
 10. Fasolko, T., Oliinyk, H., & Horshkova, H. (2024). Stvorennia bezpechnoho ta zdorovoho osvitnoho seredovyshcha v zakladakh doshkilnoi osvity [Creating a safe and healthy educational environment in preschool institutions]. *Pedahohichna akademiia: naukovi zapysky* [Pedagogical Academy: Scientific Notes], (8). Retrieved from <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/166> [in Ukrainian].
 11. Synyshyna, V., & Yakovytska, L. (2023). Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia dukhovnykh tsinnosti studentiv v umovakh zakladu vyshchoi osvity. [Psychological and pedagogical conditions for forming students' spiritual values in higher education]. *Visnyk nauky ta osvity* [Bulletin of Science and Education], 8(14), 152–167. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-752-767](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-752-767) [in Ukrainian].

Подано до редакції 28.06.2025

Статтю прийнято 19.12.2025

Опубліковано 31.12.2025